

**MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA İLK YAZARLAR VE
İLK HİKÂYELER**
THE MODERN KYRGYZ STORYTELLING: THE FIRST
WRITERS, THE FIRST NOVELS

Halit AŞLAR*

Özet

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkistan coğrafyasında okuma yazma oranı en düşük halk Kırgızlardır. Okuma yazma oranı Özbeklerde %2, Kazaklarda %1, Taciklerde %1,2 iken bu oran Kırgızlarda %0,6'dır. Kırgızistan sınırları içinde 1918 yılında Pişpek'te, 1919'da Prjevalski ve Calalabad'da, 1920'de Tokmok, Narın ve Oş şehri Ak Suu ilçesinde okullar açılmış, bu okulların sayısı 1924'e kadar 18'e ulaşmıştır. Çağdaş Kırgız edebiyatının ilk yazarlarının büyük bir çoğunluğu Kırgızistan sınırları içerisindeki bu okullarda ve bununla birlikte Almatı ve Taşkent şehirlerindeki okullarda öğrenim görmüştür. Sıdık Karaçev, çağdaş Kırgız edebiyatını oluşturan isimlerin başında gelir. İlk eserlerini Tatar Türkçesinde kaleme alarak Tatar gazetelerinde yayımlarken, Kasım Tınıstanov ilk şiirlerini Kazak Türkçesinde yazmış ve Kazak gazetelerinde yayımlamıştır. Mukay Elebayev ve Aali Tokombayev ise ülke sınırları içerisinde açılan okullarda öğrenim görmüş ve modern Kırgız edebiyatının oluşmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Çalışmada Kırgız nesrinin başlangıç noktasında öne çıkan yazarlar ve eserler ele alınacaktır.¹

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Modern Kırgız Edebiyatı, Modern Kırgız Hikâyeciliği.

Summary

In the first quarter of XX century, the people with the lowest literacy rate in Turkestan are the Kyrgyz. The rate of literacy is 2% in Uzbekistan, 1% in Kazakhs and 1.2% in Tajiks while this rate is 0.6% in Kyrgyzstan. In Kyrgyzstan, new schools were opened in Pispek in 1918, Prjevalski in 1919, Calalabad in 1920, Tokmok in 1920, Ak Suu district in Osh and the number of these schools was 1924. A great majority of the early authors of contemporary Kyrgyz literature were educated in these schools and in schools in the cities of Almaty and Tashkent. Sıdık Karachev is one of the names that makes up contemporary Kyrgyz literature. His first works were written in Tatar and published in Tatar newspapers. Kasym Tynystanov wrote his first poems in Kazakh and published in Kazakh newspapers. Mukay Elebaiev and Aali Tokombaiev were educated in the schools that were opened within the borders of the country and made important contributions to the emergence of modern Kyrgyz literature. The article will consider authors and literary works written by the beginning of Kyrgyz literature and storytellers.

Keywords: Kyrgyzstan, Modern Kyrgyz Literature, Modern Kyrgyz Storytelling.

* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü Öğretim Üyesi.
Bişkek- Kırgızistan.

Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Faculty of Letters, Department of Turkology lecturer.
Bishkek- Kyrgyzstan.E-mail: halitmanas08@hotmail.com

¹ Makale, 03-05.11.2017 tarihleri arasında Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi tarafından düzenlenen "1. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

XIX. yüzyıla gelindiğinde Kırgız edebiyatında sözlü edebiyat geleneği sürdüren ozanların yanında edebî faaliyetlerini yazıyla ortaya koymaya başlayan şairler ortaya çıkmıştır. Bu şairler Kırgız edebiyatı tarihinde 'Cazgıç Akınlar' olarak anılır. Cazgıç Akınlar Togolok Moldo, Isak Şaybekov, Abılkasım Cutakeyev, Toktoraalı Talkanbayev'dir. Bunun dışında Zamana adındaki edebiyat akımının temsilcilerinden Moldo Kılıç (1866-1917) da eserlerini yazılı olarak icra etmiştir. Bu halk şairlerinin çağdaş Kırgız edebiyatının ilk genç şairlerine dolaylı da olsa etkisi bulunmaktadır.

Ekim devrimi başarılı olduktan sonra Sovyet iktidarı Kırgızistan topraklarında 1917 yılının Kasım ayından itibaren varlığını hissettirmeye başlamıştır. 20 Nisan 1918 tarihinde Taşkent şehrinde Türkistan Sovyet Federasyonu Cumhuriyeti kurulması hususunda karar alınmış, bu şekilde Kırgızistan bu federasyonun sınırları içinde yer almıştır. Sovyetler Birliği Hükümeti ilk iş olarak eğitim konusunu ele almış ve Türkistan coğrafyasında ilk iki yıl içinde çok sayıda okul açmıştır. 15 Eylül 1919 tarihli kayıtlara göre ilköğretim okullarının sayısı 1897, orta öğretim okullarının sayısı ise 36'ya ulaşmıştır (Komisyon, 1967: 163).

17-25 Haziran 1918 tarihlerinde Türkistan Komünist Partisi'nin ilk toplantısı düzenlenmiş ve bu toplantıda her halkın kendi dilinde gazete ve dergiler yayımlaması kararı alınmıştır. 1924 yılına gelindiğinde Türkistan coğrafyasında çoğunluğu Özbekçe olmak üzere yaklaşık 18 gazete ve 15 dergi yayın faaliyetine ulaşmıştır. Okullar açıldıktan, gazete ve dergiler yayın hayatına başladıktan sonra ise okul kitapları meselesi ele alınmış ve bu doğrultuda 1919-1920 yılları arasında yerli dillerde birkaç telif ve çeviri okul kitabı, az sayıda da olsa siyasî ve ilmî popüler kitaplar yayımlanmaya başlamıştır. 1920 yılında Taşkent'te Türkistan Devlet Matbaası (Türkmambas) kurulmuş, bu matbaada 1921-22 yılları arasında 32 Özbekçe, 21 Kazakça, 2 Türkmence, 1 Tacikçe okul kitabı yayımlanmıştır. Aynı matbaada 1920-24 yılları arasında 66 Özbekçe, 45 Kazakça, 11 Türkmence, 3 Tacikçe kitap yayımlanmıştır (Sıdıkbekov, 1987: 33).

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkistan coğrafyasında okuma yazma oranı en düşük halk Kırgızlardır. Okuma yazma oranı Özbeklerde %2, Kazaklarda %1, Taciklerde %1,2 iken bu oran Kırgızlarda %0,6'dır. Kırgızistan sınırları içinde 1918 yılında Pişpek'te, 1919'da Prjevalski'de, Calalabad'da, 1920'de Tokmok'ta, Narın'da, Oş'un Cañı Col bölgesinin Ak Suu ilçesinde okullar açılmış, bu okulların sayısı 1924'e kadar 18'e ulaşmıştır.

Çağdaş Kırgız edebiyatını oluşturan ilk kalemlerin büyük bir çoğunluğu bu okullarda öğrenim görmüştür. Türkistan coğrafyasının diğer bölgelerindeki eğitim merkezlerinde öğrenim gören Kırgızların sayısı ise üç yüz elli civarındadır. Bu şekilde yeni açılan Kırgız okulları kardeş halkların dillerindeki okul kitaplarından faydalanmak durumunda kalmıştır. Bu okullarda eğitim veren öğretmenler ise Almatı ve Taşkent'te genellikle Kazakça, Tatarca ve Özbekçe öğrenim görmüş kişilerdir.

Kırgız gençlerinin eğitimlerini tamamlayarak yavaş yavaş okudukları okullardan mezun olmaya başlaması ile Türkistan Özerk Cumhuriyeti yöneticileri Kırgızca gazete, dergi ve kitap basılmasına ihtiyaç duyulduğu kanaatine varmışlardır. Kırgızca ilköğretim ders kitaplarını yayımlama hususunda Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 1924 Ocak ayında kanun çıkarmış ve Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir alt komisyon kurulmuştur. İşenali Arabayev'in başkanlık yaptığı bu komisyon Arap alfabesini Kırgız fonetiğine uygun şekle getirerek ilk Kırgız alfabesini oluşturmuştur.

Bu dillerde basılan ders kitapları ve gazeteleri okuyarak yetişen gençler arasında isimleri sonra Kırgız edebiyatı tarihine geçecek olan şahsiyetlerden Sıdık Karaçev, ilk eserlerini Tatar Türkçesinde kaleme alarak Tatar gazetelerinde yayımlarken Kasım Tınıstanov ilk şiirlerini Kazak Türkçesinde yazmış ve Kazakça gazetelerde yayımlamıştır.

Taşkent'teki üniversitelerde okuyan Kırgız öğrenciler tarafından "*Erkin Caş*" (Özgür Genç) adlı duvar gazetesi, Orta Asya Komünist Üniversitesi öğrencileri tarafından "*Tunguç Kadam*" (İlk Adım) adlı el yazısı ile çoğaltılarak yayımlanan dergi, Almatı'daki Kazak-Kırgız Halk Eğitim Enstitüsünde okuyan Kırgız öğrencileri tarafından "*Caş Kalem*" (Genç Kalem) adlı el yazısı ile çoğalttıkları dergi, "*Şoola*" (Şule) adlı duvar gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazete ve dergilerde Kırgızca şiirler, makaleler ve kısa öyküler yayımlanmıştır.

Kırgızca kaleme alınan şiirler, makaleler Kırgızca olarak Kazakça yayımlanan gazetelerde basılmıştır. Örneğin, 1919-24 yıllar arasında Almatı'da "*Kömek*" adlı Kazakça yayımlanan gazetede ve Taşkent'te "*Ak Col*" gazetesinde, "*Şolpan*", "*Cas Kayrat*" dergilerinde genç Kırgız yazarları Kasım Tınıstanov, Sıdık Karaçev, O. Lepesov, A. Tokombaev, K. Bayalinov, C. Tülögabilov, İ. Kudaybergenov, M. Bayçerikov'un şiirleri ve öyküleri yayımlanmaya başlamıştır. Yapılan bütün bu gayretlere rağmen Kırgız millî yayınevini olmamasından dolayı okullarda okutulan ders kitaplarının Kazakça, Özbekçe veya Tatarca olması, düzenli aralıklarla yayımlanan bir gazete ve derginin bulunmamasından kaynaklanan meselelerin çözümü

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

sonraki yıllara kalmış, Kırgızcanın bir edebî dil olarak işlenmesi zaman almıştır.

Kırgızistan önce özerk bölge, çok geçmeden de cumhuriyet olarak ilan edildikten sonra profesyonel eğitim sistemi hızlı ve planlı şekilde yükselişe geçer. 1924 yılında Pişpek ve Tüp'te Kırgız gençleri için 9 yıllık ziraat okulları, 1925 yılı Oş şehrinde iki ve üç yıllık eğitim enstitüleri, Pişpek'te Kırgız Pedagoji Fakültesi açılır. Daha sonra Pişpek ve Tüp Ziraat okulları enstitüye dönüştürülür. Pişpek, Karakol, Calalabad şehirlerinde meslekî teknik okullar açılır. 1927 yılında Bişkek şehrinde İşçi Fakültesi, 1928'de Kızlar Pedagoji Enstitüsü açılır. 1929 yılında Kırgızistan'da genel profesyonel anlamda eğitim veren kurumların sayısı 15'e ulaşmıştır. Kırgız Türkçesi'nde ilk gazete "*Erkin Too*" (Özgür Dağ) 7 Kasım 1924 tarihinde yayımlanır. "*Erkin Too*" gazetesinin gerek Kırgız basın tarihinde, gerekse çağdaş Kırgız edebiyatının temellerinin atılıp gelişmesinde çok büyük önemi vardır. Sovyet hükümeti devrine göre hatırı sayılır imkânlarla donatılmış öğretim merkezlerinde okuyan ve gelecekte Kırgız entelektüel sınıfını ve edebiyat kadrosunu oluşturacak kalemler ilk edebî denemelerini bu gazetede gerçekleştirmiştir. Daha sonra 7 Kasım 1926 tarihinde "*Leninçil Caş*" (Leninci Genç), 1927 yılında Oş şehrinde "*Cer Tönkörüşü*" (Yer İnkilabı), 1930 yılında Frunze şehrinde "*Sabattuu Bol*" (Sebatlı Ol) gazeteleri yayımlanmaya başlar. Bunların dışında siyaset, ziraat ve edebiyat konularını işleyen "*Komünist*", 1928 yılında "*Canı Madaniyat Colunda*" (Yeni Medeniyet Yolunda) dergileri, aynı yıl "*Dıykan*" (Çiftçi) adlı ziraat dergisi yayımlanmıştır. (Sıdıkbekov, 1987: 40)

Kırgız basın dünyasının ilklerinden olan "*Erkin Too*" (daha sonra "*Kızıl Kırgızstan*") "*Leninçil Caş*" gazeteleri, "*Komünist*", "*Dıykan*" ve "*Canı Madaniyat Colunda*" dergileri ilk sayılarından itibaren şiir türündeki metinlere genişçe yer vermişlerdir. 1924-1930 yıllar arasında gazete ve dergi sayfalarında yayımlanan çeşitli şiirlerin genel hacmi oldukça yüksektir. Örneğin, 1926, 1927 ve 1929 yıllarında sadece "*Erkin Too*" gazetesinin sayfalarında yayımlanan şiir metinlerinin toplamı iki büyük cildi oluşturmaktadır.¹ Dönemin süreli yayınlarında şiirleri yayımlananların büyük bir kısmını öğrenciler oluşturmuştur. Bu öğrenciler arasında yer alan A. Tokombayev, M. Tokobayev, M. Elebayev, C. Camgırçiev, B. Kenensariyev gibi şair ve yazarlar zamanla çağdaş Kırgız edebiyatının önemli kalemlerinden olmuşlardır.

¹ Kırgız SSR İlimler Akademiyasının Til cana Adabiyat İnstitutu'nun kol cazmalar cana folklor duk materialdar fondusu, inv. No. 368 (1182)

Almatı ve Taşkent'te öğrenim gören az sayıdaki Kırgız gençlerinin dışında Kırgızistan sınırları içerisinde Isık Göl yakınlarındaki Tüp bölgesinde Ziraat Fakültesi ve günümüz Bişkek şehrindeki Merkezi Pedagoji Fakültesi'nde ilk edebî çevreler oluşmaya başlar. Burada eğitim gören öğrenciler yeni neşredilmeye başlayan gazete ve dergilerde ilk şiir ve hikâyelerini, makalelerini yayımlamaya başlar. Daha sonraki süreçte 5 Kasım 1927 tarihinde Kızıl Uçkun (Kızıl Kıvılcım) edebiyat derneği kurulur. Bu derneğin temeli U. Abdukaimov, K. Bayalinov, K. Cantöşev, S. Karaçev, K. Malikov, A. Tokombayev, M. Elebayev gibi isimler tarafından atılmıştır. Kızıl Uçkun edebiyat derneğinin çağdaş Kırgız edebiyatının oluşumundaki önemi büyüktür. Bu şekilde Sovyet hükümetinin ilk yıllarında, özellikle Kırgızistan'ın bir ülke olarak gelişmeye başladığı yıllarda, kültür ve edebiyat sahasında da birçok değişim gerçekleşir. Ülkenin entelektüel ve edebiyat kadroları oluşur. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da, yeni siyasî rejimin bu eğitim alanındaki dikkat çekici reformlarının temel prensibi ideolojiyi benimseyecek entelektüel bir kadro oluşturarak hâkimiyeti güçlendirmek olacaktır. Nitekim daha sonra bu prensibe rejimin işaret ettiği şekilde bağlı kal(a)mayanlar cezalandırılmıştır.

Çağdaş Kırgız edebiyatının ilk hikâyesi olarak Sıdık Karaçev'in "Evlenmekten Kaçtı" adlı hikâyesi kabul edilmektedir. Bu hikâyeye Şubat 1919 tarihli Kömek gazetesinde Tatarca yayımlanmıştır. Hikâyenin konusu ihtilalden önceki Kırgız hayatından alınmıştır. Daha sonra da 1919-1920 yılları arasında Kömek (Daha sonra Uşkın) gazetesinde Sıdık Karaçev'in Tatarca kaleme aldığı "Süygönüne koşula albadı" (Sevdiğine Kavuşamadı), "Armanduu eki caş" (Kederli İki Genç), "Isık-Köl boyunda" (Isık Göl Kıyısında), "Aldangan nur kızı" (Aldanan Nur Kızı), "Kükük menen Zeynep" (Guguk ile Zeynep) adlı hikâyeleri yayımlanmıştır. (Mamıtbekov, 1970: 148) Bu hikâyeler erkek kadın eşitsizliğini konu edinmektedir. Sıdık Karaçev bu hikâyelerini Tatar edebiyatı tesirinde kaleme almıştır.

Yeni okullarda okutulmak üzere hazırlanan okul kitaplarında "Okuu Kitebi" (1924), "Cazuu Colunda Saamalık" (Yazmada İlk Deneme), "Okup Caza Bil" (Okuyup Yazma Bil) (1927), "Cañılık" (Yenilik) (1928), "Ene Tili" (Ana Dili) (1928), "Cañı Ayıl" (Yeni Köy) (1929) folklorik ve çeviri metinlerin dışında küçük didaktik hikâyeler de kaleme alınmıştır. Bunların arasında K. Bayalinov'un "Tülkü menen suur", "Çabalekey menen cılan" (1927, 1929), "Murat" (1929), S. Naamatov'un "Cöcölör moldo sasık" (1929), M. Tanina'nın "Cetilgen cetimder" (1928), K. Eşmambetov'un "Caratılış sırları" (1930) gibi temsil, masal, deneme ve hikâye metinler yer almıştır. Bunların dışında Kırgızca yayımlanan ilk süreli yayın organları

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

“Erkin Too” ve “Leninçil Caş” adlı gazetelerde feleton (hicivli fikra) adıyla edebî metinler yayımlanmıştır. Bunların içinde en önemlileri “Tan attı, Baykem kelip kalar dep tattuu uykuga kirdi” (yazarı Abış), “Kubantaydın dem alışı” (Mahlası Şiber), “Cetim kızdın kalını altı cüz som” (Ç. Baysal uulu), “Köz caşı tögülüp” (Malik uulu), “Kezit okubagandı uyaltıp bataga keltirebiz” (Abış), “Acardı okuusu menen oyu” (Aykın), “Caykı dem alış” (Kunt) “Bizdin keeperetiv” (K.M.), “Süyüngön boydon cönödü” (K. Malik uulu), “Kızıl karmandan sabında” (K. Malik uulu), “Aylası ketken alda aytat” (Ç. Baysal uulu), “Bödönönün böyrögünön, torgoydun tolorsugunan” (S. Karaçev), “Tapkan amal taş kaptı”, “Küykö corgo mingende”, “Malga börü tiygende” (K. Malikov), “Sırduu barak” (A. Tokombayev), “Colooçu arız”, “Cobolonduu künökör” (M. Tokobayev), “Akay malim” (S. Sasıkbayev)dir (Sıdıkbekov, 1987: 69).

Ayrıca o dönemde hikâye kitapları da yayımlanmaya başlamıştır. Bunların içinde ilk göze çarpanlar K. Bayalınov’un “Acar” (Frunze, 1928), S. Karaçev’in “Erksiz Kündördö” (Frunze, 1928) ve “Erik Tanında” (Frunze, 1929), S. Naamatov’un “Tınımkan” (Frunze 1939) adlı hikâye kitaplarıdır.

Bu edebî metinlerin büyük bir çoğunluğunda işlenen konu 1917 ihtilalinden önceki sosyal adaletsizlik, sınıf mücadeleleri, kadın-erkek eşitsizliği, eski hayatın olumsuz yanları, geri kalmışlık gibi konulardır. Bu dönem hikâyelerinde K. Cantöşev’in “Eki cetim”, A. Tokombayev’in “Munduular ölümü”, M. Abdukarimov’un “Kurmuşunun turmuşu” adlı eserler dikkat çeker.

R. Şükürbekov’un “Carkınay” adlı hikâyesinde 1917 inkılabı öncesi kadın erkek eşitsizliği anlatılmaktadır. S. Karaçev’in “Erksiz kündördö” adlı uzun hikâyesinde ise zenginlerin etrafında hüküm süren kadın-erkek eşitsizliği anlatılır. Bu hikâyedeki olaylar 1916 yılındaki Kırgız ayaklanmasına kadarki süreçte geçmektedir. Bu dönem hikâyelerinden Kasımalı Bayalınov’un “Acar” adlı hikâyesi de söz edilmesi gereken hikâyelerdendir. 1916 ayaklanması sırasında Acar adlı genç Kırgız kızın başına gelen acı olaylar ve sonunda Acar’ın yeni bir hayata kavuşma umuduyla kaçarken kurtlara yem oluşu anlatılmaktadır. K. Bayalınov’un diğer önemli hikâyesi “Murat”ta; U. Abdukaimov’un “Baktı colunda,” M. Dögdürov’un “Camanbay” adlı hikâyelerinde üvey annesinden zulüm gören öksüz çocukların bu zorlu hayattan kurtulup şehre okumaya gelmeleri anlatılmaktadır. Şarip Kökönov’un “Bizdin kündördö” hikâyesinde Karaçev adlı kızın hayatı anlatılır. Karaçev zorla evlendirilmiş bir Kırgız kızıdır. Satıbaldı Naamatov’un “Tınımkan” adlı hikâyesinde Matay adlı fakir bir

adamin karısı olan Tınımkan, eğitim görmek ister; ancak kocası karşı çıkar. Sonunda Tınımkan kocasını da okuması için ikna eder. Daha sonra Tınımkan, Selsovyet'in başkanlığına seçilir.

İlk hikâyelerin büyük bir çoğunluğu ihtilalden sonraki süreçte sınıf mücadelesi sürecini hızlandırmak, kadın erkek eşitsizliği, eski hayatı eleştirip yeni düzeni övmek, kısacası yeni siyasî ideolojinin propagandasını yapma amacı gütmüştür. Başlangıç Kırgız nesri edebî olmaktan çok siyasî amaçlar doğrultusunda şekillenmiştir, diyebiliriz. Bununla birlikte Kırgız hayatıyla ilgili konuların da yer aldığı hikâyeler vardır.

1920'li yıllarda oluşup gelişmeye başlayan Kırgız nesri 1930'lu yıllarda daha da güçlenerek yoluna devam etmiştir. 1920'li yıllardaki gazete ve dergiler aynı işlevini devam ettirir. Yeni kalemler ilk edebî denemelerini bu süreli yayınlarda yayımlarlar. Bu dönemin ilk hikâyelerini Mukay Elebayev'in "Kitep izdegende" (18 Mart 1930), K. Malikov'un "Ayluu tündö" (1931) "Caş calın, Açılğan ayıp, Kamış kulak, Kızıl alay, Sarala kozu, Estegiler", M. Abdikerimov'un "Al kezde" (1931), S. Sasıkbayev'in "Kızıl bürküttör" (1931), T. Ümötaliyev'in "Duşmandar" (1931), A. Tokombayev'in "Ötköndögü mun" (1931), M. Abdukarimov'un "Caşagım kelet" (1935), "Al kezde" (1931), "Öç" (1934), "Kanduu kündör" (1935), R. Şükürbekov'un "Ardaktuu atçandar" (1933), K. Bayalınov'un "Turmuş türtküsündö" (1935) adlı hikâyeleri oluşturur. Uzun hikâye olarak ise K. Cantöşev'in "Eki caş", R. Şükürbekov'un "Too elinin baatırı", A. Tokombayev'in "Dnestr teren denizge kuyat, Caralangan cürök", C. Aşubayev'in "Teren keçüü" adlı çalışmaları oluşturur.

"Estegiler" hikâyesinde eski hayatın zorluğu ve adaletsizlikler; "Ayluu tündö" ve "Kızıl bürküttör" hikâyelerinde yeni hayatın insanların özgür çalışmaları, yeni hayat için mücadele anlatılmaktadır. Kalemlerini nesir sahasının çeşitli türlerinde iyice geliştiren Kırgız edebiyatı artık romana ihtiyaç duyar ve bu ihtiyacı Mukay Elebayev kaleme aldığı "*Uzak Yol*" romanı ile giderir. 2 Kasım 1935 tarihinde biten roman 1936 yılında yayımlanır. Böylece çağdaş Kırgız edebiyatı ilk romanına kavuşmuş olur. Romanda, birçok edebî esere konu olan ve Ürkün adıyla anılan 1916 yılındaki ayaklanma ve sonraki süreç Mukay Elebayev'in ailesi aracılığıyla anlatılmaktadır. Kırgız halkının başından geçen bu ağır ve trajik olaylar eserin konusunu oluşturur.

1916 ayaklanmasını kaleme aldığı uzun hikâyesinde anlatan diğer bir yazar ise K. Malikov'dur. "Azamattar" adlı uzun hikâyesinde işlediği konu 1916 ayaklanmasından bir kesittir. Yazar bu uzun hikâyesinde o günlerin atmosferini realist bir biçimde ele almıştır. Elebayev'in 1938 yılında

yayımlanan “Kıyın kezen” adlı uzun hikâyesi de 1916 yılında Çin’e göç eden Kırgızlardan Kabıl adlı gencin memleketine dönüşü ve kimi kimsesi olmadığından bütün Kırgız topraklarını işgal eden Rusların yanında uşaklık ederek hayatını devam ettirisi anlatılmaktadır.

Söz edilmesi gereken diğer bir eser Kasımalı Cantöşev’in Kanıbek (1939) adlı romanıdır. Romanda XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Kanıbek adlı Kırgız gencinin hayatı, başına gelenler, zorluklara ve haksızlıklara karşı mücadele edişi anlatılmaktadır. T. Sıdıkbekov’un kaleme aldığı “Ken Suu” adlı romanda ise kolhozlaştırma ve bunun sosyal yansımaları anlatılmaktadır. Kırgız nesri II. Dünya Savaşı’na kadar bu şekilde bir gelişme gösterir. II. Dünya Savaşı yıllarında ise nesir sahasında yazılan hemen her tür metin savaş, savaşta ki kahramanlıklar ve cephe gerisindeki hayatı anlatır.

1.SIDIK KARAÇEV

Sıdık Karaçev, çağdaş Kırgız edebiyatını oluşturan kalemlerin başında gelir. Kendi ana dilinde bir yayın organı olmadığından o ilk edebî denemelerini Tatar Türkçesiyle kaleme almıştır. Şiir, piyes ve hikâyeler yazmıştır. Bazı şiirleri Kazakça gazetelerde yayımlanmıştır. Ekim devriminden önce okuma yazmayı öğrenmiş ve hatta ilk edebî denemelerini yapmıştır (İbraimov, 2012: 21).

Edebiyat vadisine 1918 yılında şiir yazarak başlayan Sıdık Karaçev Çağdaş Kırgız öykücülüğünün önemli isimlerinden biridir. Sıdık Karaçev 1900 yılında Isık Göl bölgesinin Ton ilçesinin Cıluu Bulak köyünde doğmuştur (Kadırmanbetova, 2015: 5).

Daha erken yaşında annesini ve babasını kaybettiği için Karakol şehrinde bir Tatar öğretmenden eğitim alır. Ekim inkılabından önce Karakol’da yeni usul Tatar mektebinde okumuştur. Devrimden sonra bir süre Almatı’da “Kömek” gazetesinde çalışmış, sonra kızıl ordu eri olarak vatani görevini yapmıştır. 1920-1922 yılları arasında Taşkent’teki Lenin adındaki askerî lisede eğitim görmüştür. 1923-1924 yıllarda Taşkent’teki Karakol ilçesinin “Koşçu” birliğinde çalışmıştır. 1924-1930 yıllarında Erkin Too gazetesinin sorumlu sekreteri olmuştur. 1930 yılında Kırgız Devlet neşriyat kurumunda çalışmıştır.

Sıdık Karaçev Ekim devriminden önceki yıllarında Tatarca şiirler, piyesler, hikayeler yazmaya başlamıştır. Bazı kaynaklara göre “Mildet” (Vazife) adlı piyesi Karakol’daki Tatar amatör oyuncu topluluğu tarafından sahnelenmiştir. “Turumtay” adlı hikayesi 1917 yılında Ufa’da yayımlanmıştır. Ekim inkılabından sonra 1918-1924 yıllarında Sıdık

Karaçev'in şiirleri ve hikâyelerinin çoğunluğu Tatarca (bazıları Kırgızca) Türkistan ASSRinin gazetelerinde yayımlanmıştır. Sıdık Karaçev'in devrimden sonra yayımlanan eserleri özellikle şiirleri şimdilik tamamiyle bir araya getirilmiş değildir. Biz onun “Şandan cürök!”, “Küzgü tündö” (Sonbahar Gecesinde), “Ayaldar saltanatına”, (Kadınlar İtibarına), “Dosuma” (Arkadaşıma), “Daniyarga” (Daniyar'a), “Tuuganga”, (Akrabaya), “Cer Sagınuu” (Vatan Özlemi) gibi şiirlerini biliyoruz. Bunların çoğunluğu Sovyet hakimiyetini destekleyen şiirlerdir. Fakat Sıdık Karaçev'in devrimden sonra yayımlanan şiirleri tamamiyle devrim konusunda değildir. Örneğin “Cer sagınuu“ (Vatan Özlemi) adlı şiiri mevcut ideoloji çizgisinde değildir (Kadırmanbetova, 2015: 6).

Merhum Z. Ç. Mamıtbekov'un belirttiğine göre Karaçev'in 1919-1924 yılları arasında Kazakça yayımlanan Kömek (Uşkın, Kedey Erki), Ak Col, Şolpan, Cas Kayrat, Ayelder Tendigi adlı dergilerde Şandan Cürök, Ayaldar Saltanatı, Ayıldağı Kurbuma, Dosuma, El Sagınuu, Küzgü Tün adlı şiirleri yayımlanmıştır (Mamıtbekov, 1970:5).

Sıdık Karaçev'in 1924-1930 yılları arasında kaleme aldığı şiirleri Kızıl Gül (1926) ve Erik Tanında (1976) adlı külliyatlarda yer almıştır (Akmataliyev, 2015: 8).

Sıdık Karaçev şiirler kaleme almakla beraber asıl başarısını nesir alanında kazanmıştır, kalemini nesir sahasında güçlendirmeye gayret etmiştir. Sıdık Karaçev ilk hikayelerini Tatarca kaleme almış ve bu hikayeleri 1919-1920 yılları arasında Kömek ve Uşkın gazetelerinde yayımlatmıştır. Bu gazetelerde Sıdık Karaçev'in “Üylönüüdön kaçtı” (Evlilikten Kaçtı), “Süygönünö cete albadı” (Sevdiğine Kavuşamadı), “Armanduu eki çaş” (Heveskar İki Genç), “Isık-Köl boyunda” (Isık Göl Kıyısında), “Aldangan nur kızı” (Aldanan Nur Kızı), “Kükük menen Zeynep” (Gukuk Kuşu İle Zeynep) hikayeleri, “Erksiz Kündördö” (Esaret Günlerinde), 1928 yılında “Erik tanında” (Cesaret Şafağında) hikayeleri Tatarca yayımlanmıştır. (Mamıtbekov, 1970: 149) Bu hikayeler erkek-kadın eşitsizliğini konu edinmektedir. Sıdık Karaçev bu hikayelerini Tatar edebiyatı tesirinde kaleme almıştır.

Bu hikayelerin çoğunluğu esas olarak eski dönemlerdeki kadınlar eşitsizliği konusuna ithaf edilmiştir. Bununla birlikte devrim öncesi Kırgız cemiyetine özgü olan bazı olaylar ve olgular, topluluktaki ataerkil-feodal ilişkilerin kesilmesiyle ortaya çıkan karışıklar, göçebe hayata ait yaşayış vasıtaları ve ideoloji görüntüleri ve Kırgızistan doğası anlatılmıştır. Eski dönemlerdeki kadın-erkek eşitsizliği konusu Sıdık Karaçev'in “Erksiz kündördö” (Esaret Günlerinde) daha da derin işlenmiştir. Bu hikayelerin

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

önemli bir kısmı Kırgızcaya çevrilmemiştir, sadece Evlenmekten Kaçtı adlı hikayesi Z. Mamıtbekov tarafından Kırgızcaya çevrilerek 1967 yılında Kırgızistan Madaniyatı adlı dergide yayımlanmıştır. (Akmataliyev, 2015: 10)

Sıdık Karaçev Kırgız basın hayatının başlaması için çok büyük emek harcamıştır. Kırgızların ilk tercümanlarından birisi olarak A. S. Puşkin'in "Dubrovskiy", "Beketçi", L. Tolstoy'un "Şalpan kulak", A. P. Çehov'un "Tarla", Romen Rollan'ın "Can Kristof'un" bir parçasını Kırgızcaya çevirmiştir. Sıdık Karaçev Stalin'in katlettiği Türkçü aydınlardan biridir. 1937 yılında infaz edilmiştir (Kadırmanbetova, 2015: 6).

Sıdık Karaçev'in ilk ciddi hikayesi Erik Tanında adını taşır. Eser 1929 yılında gazete ve dergilerde tefrika edilmeden kitapçık olarak basılmıştır.

Ünlü Kırgız eleştirmen Salıcan Cigitov'un yazarla ilgili tespitleri oldukça dikkat çekicidir:

"Kırgızcanın edebî dil olma yolunda emeklediği yıllarda ana dilinde kaleme aldığı şiirleri o sıralarda düzenli olarak Kırgızca yayımlanan gazete ve dergi olmadığından, kardeş dillerdeki gazete ve dergilerde yayımlanan ve böylece ana dilini işleyerek edebî bir dil olma yoluna sokan genç Kırgızların başında Sıdık Karaçev gelmektedir. Sıdık Karaçev, millî gazeteciliğimizin ve edebî dilimizin oluşup olgunlaşmasında büyük emekleri bulunan mümtaz bir şahsiyet olarak tarihlere geçmiştir. Biz, Sıdık Karaçev'i Kırgız gazeteciliğinin mihenk taşı ve Çağdaş Kırgız edebiyatının oluşup olgunlaşmasında emeği geçenlerin en önde gelenleri arasında değerlendirmekteyiz" (Cigitov, 2006: 95).

2.KASIM TINISTANOV

Kasım Tınıstanov 10 Eylül 1901 tarihinde Isık Göl'e bağlı Çırpıktı köyünde çiftçi ailesinde dünyaya gelir. Babası Tınıstan Markatayoğlu Arap harfleriyle okuma yazma bilen biri olduğundan oğlunun geleceğini düşünerek Kasım henüz küçükken Arap alfabesiyle okuma yazmayı öğretir. Annesi Arpanek Isık Göl'ün soylu, zengin ailelerinden biri olan Minke Bey'in kızıdır. Kasım Tınıstanov 1909-1912 yıllarında Çırpıktı köyünde, 1913-1914 yıllarında Sazanovka köyünde, 1914-1916 yıllarında ise Prejevalsk şehrinde Rus okulunda eğitim alır. 1916 yılındaki ayaklanmada halkla beraber Çin'e kaçır ve akrabaları ile Kulca şehrine yerleşir, oradaki zenginlerin ayak işlerini yapar ve Ekim devriminin gerçekleşmesiyle Kırgızistan'a geri döner. 1919 yılına kadar zenginlerin işlerini yapar ve Ekim ayının sonunda Taşkent'teki Kazak-Kırgız Eğitim Enstitüsü'ne kabul

edilir. Haziran 1924 tarihinde bu okuldan mezun olur. 1923-1924 yıllarında “Ak Col”, “Cas Kayrat” ve “Sana” dergilerinde çalışır, Kırgız dilinde kaynaklar toplar ve derginin çıkmasından sorumlu olur. Aynı yıl Türkistan ASSR’nin eğitim komitesinde Kırgız bilim komite üyesi olur.

Haziran 1924 tarihinde enstitüden mezun olduktan sonra Kara Kırgız bilim komitesi tarafından Karakol şehrindeki Kırgız öğretmenlerini hazırlama eğitim kursuna öğretmen olarak gönderilir. 1925-1926 yıllarında Kara Kırgız otonom bölgesinin eğitim bölümünde Akademi eğitim sekreteri, başkanı olarak görev yapar. 1925 yılının 29 Temmuzundan Ekim ayına kadar “Erkin Too” (Özgür Dağ) gazetesin redaktörü olarak çalışır. 1927-1930 yıllarında Kırgız ASSR’nin eğitim başkanı, 1931-1937 yıllar arasında Kırgız Bilim araştırma kültür enstitüsünde bilim adamı, bölüm başkanı, müdür gibi görevlerde bulunmakla beraber Kırgız Eğitim enstitüsünde dersler verir. 1932 yılında doçent, 1936 yılında profesör unvanını alır. 1930 yılında çok hastalanır, doktorların tavsiyesi üzerine köyünde bir yıl boyunca tedavisine devam eder ve iyileşir. 1 Ağustos 1937 tarihinde “Halk düşmanı” olarak suçlanır ve tutuklanır.¹

Kasım Tınıstanov’un tahsil hayatı, 1916 yılının bahar aylarında Kırgızistan’ın doğu bölgelerinde Çarlık rejimine karşı çıkan isyanın neticesinde ortaya çıkan güvensiz ve tehlikeli ortam nedeniyle yarıda kalmıştır. İsyanın Rus ordusu tarafından son derece kanlı bir şekilde bastırılmasına müteakip bölge halkı arasında sağ kalanlar, canlarını kurtarmak maksadıyla Rus ordusundan kaçarak Doğu Türkistan’a göç etmiştir. Kasım’ın ailesi de Doğu Türkistan’a doğru yapılan büyük göçe katılmış, büyük güçlükler ve mücadeleler içinde geçen göç yolunda binlerce Türkistan Türkü açlıktan ve soğuktan hayatını kaybetmiştir. Kulca şehrine ancak varabilen Kasım ve ailesi, yanlarında taşıyabildikleri bütün varlıklarını satmış, Kulca çevresindeki köy ve kasabalarda kimi zaman tarlalarda çalışarak kimi zaman ise yerli halk tarafından yapılan yardımlarla hayatta kalmaya çalışmıştır. Bütün mallarını, evlerini, yaşadıkları topraklarda bırakan göçmenlerin yaşamak maksadıyla neredeyse bütün insanî vasıflarını yitirecek duruma gelmesini, açlığı, çaresizliği ve çekilen zulmü genç yaşında gören Kasım, hayatın acı gerçekleri ile bu günlerde tanışmıştır (Bektenov, 1996: 32).

Kasım 1919 yılında Taşkent ve Almatı şehirlerinde Kazak dilinde çıkmakta olan Ak col, Uçkun, Örüş adındaki gazetelerde Kazak dilinde, Kıt mahlasıyla şiirler yazmaya başlamıştır. Kasım Tınıstanov’un 1925 yılına

¹ Berceste Kültür ve Edebiyat Dergisi. 13-157, s.51, Ocak 2016.

kadar yazdığı 30 şiiri Moskova şehrinin milli matbaasında Kasım'ın bütün şiirleri ismiyle basılmıştır. Kasım Tınıstanov Kazak- Kırgız üniversitesinin son sınıfında okurken ilime yönelmiş ve başarılı olmuştur. Bu sebeble Kazak- Kırgız ilimler komisyonunun üyesi olmuştur. Kasım Caş Kayrat dergisinin 1924 yılındaki ocak, şubat, mart, nisan Sayılarında Mariyam ile göl kıyısında adındaki hikâyesini yayınlamıştır. Bunu Kelgin mahlası ile yazmıştır. 22 Ocak 1958 tarihinde aklanmıştır.

3.MUKAY ELEBAYEV

Çağdaş Kırgız edebiyatının oluşumunda büyük rolü olan, yazdığı edebî eserlerle söz konusu edebiyatın gelişmesini ve şekillenmesini sağlayan Mukay Elebayev, 38 yıllık kısa ömrüne birçok hikâye, şiir, bir piyes ve bir de roman sığdırmıştır. Elebayev çocukluğundan itibaren hayatın her türlü zorluğuyla yüzleşerek, sağlam bir kişiliğe sahip olmuştur. Ağır hayat şartları onun hayat tecrübesini zenginleştirmekle kalmamış, aynı zamanda onu geliştirmiştir. Öğrenim ile birlikte edebiyata gönülden bağlanmıştır.

Hayatı pek çok zorlukla mücadele ile geçen Elebayev, gençlik yıllarında şiirler yazmış ve onları 1925'te Ala-Too dergisinde yayınlama fırsatı bulmuştur. 1938'de ise külliyat olarak yayınladığı şiirlerinin bazılarını değiştirmiş, kısaltmış veya bazılarını külliyata hiç almamıştır. Bunu da sanatındaki ilerlemeden sonra böyle yapmak zorunda olduğunu ifade ederek açıklamalamaya çalışmıştır. Külliyatın yayımlandığı yıl dikkate alındığında, o dönemin siyasî yapısını düşünerek böyle yapmış olabileceğini düşünmek mümkündür. 1938-1939 yılları, Stalin'in aydınlara uyguladığı baskıcı politikanın en yoğun olduğu ve pek çok aydının hayatını kaybettiği yıllardır. Elebayev bu fırtınadan bir şekilde kurtulmuştur.

Öğrencilik yıllarında Rus ve Batı klasiklerini okuyan Elebayev, Kazakça nüshalarından tercüme yapmıştır. Aynı zamanda Kırgız destanlarını da yayına hazırlayıp yayımlatan Elebayev, diğer Türk halklarının destanları ile de ilgilenmiş ve Kazak edebiyatının önemli ürünlerinden olan "Er Targın" destanını çevirerek yayınlamıştır.

Özellikle küçük hikâyede başarı gösteren Elebayev, ilk hikâyelerini Kızıl Kırgızistan gazetesi muhabirliği yaptığı sıralarda kaleme almıştır. Hemen bütün eserlerinde gerçek hayattan kesitler, yerli konu ve tipler dikkatleri çeker. Elebayev realist roman ve hikâye anlayışına bağlı olarak ferdî ya da sosyal hayattan alınmış bir olayı veya bu hayata ait bir kesiti sunar. Yazar hikâyelerinde dönemin yaşantısına eğilmiş; gördüklerini, başından geçenleri ve tanık olduğu birtakım olayları hikâyelerine konu

etmiştir. “Ömrümde gördüğümde başka bir şey yazmadım.” (Cigitov, 1991: 117) diyen Elebayev bu sözüyle kendi yazarlık felsefesini de açıklar. Edebi faaliyetinin adeta düsturu hüviyetindeki bu ifade, yazarın realizme bağlılığını gösterir. Başta Salıcan Cigitov olmak üzere bazı Kırgız eleştirmenler Elebayev’i bu sözünden ötürü eleştirmiş ve yazarın hayal gücünün ikinci planda kaldığını, bazı eserlerinin “hayat notları” niteliği taşıdığını belirtmiş. Ancak burada gözlerden kaçan bir husus vardır. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği döneminde şair ve yazarlara eserlerinde rejim propagandası yapmaları söylenmiş, buna uymayanlar çok ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Sadece rejimin belirlediği çerçevede yazabilme şansları olan şair ve yazarlar zaman zaman vermek istediği mesajları satır aralarına gizlediği sembolik ifadelerle vermeye çalışmıştır. Bu noktada Elebayev’in “Ömrümde gördüğümde başka bir şey yazmadım.” sözünün altında daha derin bir mânâ yatıyor olmalıdır. Birçok aydının katledildiği 1937 yılında milliyetçilik yapıyor iddiasıyla birkaç kez sorguya çekilen Elebayev, bu sözüyle “Ben gördüklerimi, başıma gelenleri ve Kırgız halkının yaşadığı zor günleri yazdım, rejimin bana dayattığı dogmaları değil!” mesajı vermeye çalışmıştır. Onun hikayeleri, günlüğüne düştüğü notlar ve genel olarak çağdaş Kırgız edebiyatındaki yeri bunu gösterir. Çünkü yazarın hikâyeleri 1916-1943 yılları arasındaki Kırgız sosyal yaşantısının edebî aynasıdır. Araştırmacı Tolubayeva Çolpon Derdenbayevna, Mukay Elebayev’in 1930’lu yıllarda henüz oluşmakta olan Çağdaş Kırgız Edebiyatı’ndaki yerini şu sözlerle belirtir:

“1930 ve 40’lı yıllarda edebiyatımız oluşmaya başlamış, birtakım yazar ve şairler ön plana çıkmışlardır. Bu şair ve yazarlar edebî eserlerinde hayatta meydana gelen değişimleri edebî bir bakış açısıyla ifade etme faaliyetinde olmuşlardır. Edebiyatın toplumsal hizmeti yerine getirmesiyle hayatta var olan olaylar, insanlar arasındaki ilişkiler siyasi ideoloji çerçevesinde ele alınmıştır. Edebi faaliyetlerle meşgul olan yazar ve şairlerimiz edebi türe fazla bir ehemmiyet vermeden sadece Sovyet ideolojisini kendilerine bayrak edip eser yazmışlardır. Bunun sebebi ilk olarak ideolojinin talebi, ikinci olarak ise edebî eleştirinin talebi olmuştur. Üstelik yazar ve şairlerimizin edebî bilgisi oldukça az olup sadece ideolojiye dayandıklarından gerçek edebiyatın önemini anlamaktan uzak olmuşlardır. Fakat, Kırgız Sovyet edebiyatını temellendirme işinde büyük rolü olan yazar ve şair Mukay Elebayev o yıllarda bile edebiyatın gerçek önemini ve tadını anlayabilen ender aydınlardandır” (Tolubayeva, 2002: 74).

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

Elebayev, yazarlık belgesiyle cepheden sağ olarak dönebilecekken kendisine bu konuda yardım edilmediği için 1944'de hayatını orada kaybeder.

Çağdaş Kırgız edebiyatının oluşumunda önemli bir rol üstlenen yazar Mukay Elebayev, 1906 yılında Isık Göl bölgesi, Tüp Mahallesi, Çon-Taş köyünde dünyaya gelir. Küçük yaşında anne ve babasını kaybeder. Çocukluk ve gençlik yılları çok büyük zorluklar içinde geçer. O dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda okuma yazmayı öğrenmiş ender kişiler arasında yer alır. 1916 yılındaki Ürkün'den sonra Doğu Türkistan ve Çin'e göç etmek zorunda kalan Kırgız Türklerinin arasında o da vardır. Rus askerleri tarafından ezilen halkın açlıktan, susuzluktan ve bulaşıcı hastalıklardan kırıldığına şahit olur, daha çocuk yaşında bu acılarla yüzleşir.

Elebayev, 1919 sonbaharında memleketi Isık-Göl'e döner. Hayatını devam ettirebilmek için ağır işlerde çalışır ve sürekli yer değiştirmek zorunda kalır. Kısa süren ilk eğitimini Isık-Göl yakınlarındaki Cıluu-Bulak köyünde yeni sistemle (usul-i cedit) eğitim veren okulda alan yazar, daha sonra buradan Karakol'daki okula girmeye çalışır. Uzun uğraşlardan sonra buradaki yatılı okula girer. Ancak bir süre sonra yaşı büyük olduğu için okuldan atılır. Ne kalacak yeri, ne de geçimini sağlayabileceği bir geliri olan Mukay Elebayev, çok sıkıntı çeker. Orada burada geceler, hayatını sürdürmeye çalışır. 1924 yılına kadar çeşitli işlerde çalışır. Yazarın bu sıkıntılarla yaptığı amansız mücadele onun öğrenim görme arzusunun büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Aynı şekilde hayatına dair bu küçük ayrıntılar onun edebî kimliğini, hikayelerinde işlediği konuları ve hayata bakışını anlamada önem arz eder.

1924'de Tüp bölgesi Monastr köyünde kurulan Ziraat Fakültesi'ne girer. Edebî faaliyetlerine burada başlar. İlk şiiri Erkin-Too gazetesinin 6. sayısında yayımlanır. (1925) Ziraat Fakültesi'ndeki faaliyetleri sadece öğrenim görmek ve şiir yazmaktan ibaret değildir; aynı zamanda sanatçı ve çok yönlü kişiliğini ve oyuncu yönünü de ortaya çıkarmaya başlar. Okulda ve o zamanlar Çiftçiler Evi olarak bilinen kültür merkezinde gösterilen oyunlarda rol alır; gösterimi yapılacak piyeslerin reklamları yapılırken oraya buraya asılan afişlerin en göze görünür yerine büyük harflerle "Genç yetenek, şair Mukay Elebayev de katılıyor." yazısı düşülür (Malikov, 1964:28).

Buradaki eğitimini 1926'ya kadar devam ettiren yazar aynı tarihte Kırgızistan'da zamanın en saygın ve büyük enstitüsü olarak kabul edilen Bişkek şehrindeki Merkez Eğitim Enstitüsü'ne kaydını yaptırır. Eğitim Fakültesi'nde Rus, Batı ve Kazak edebiyatıyla tanışır, zamanının çoğunu

okumakla geçirir. O dönemde kurulup sonradan Kızıl Uçkun adını alan edebiyat derneğinin kurulmasında öncü rol üstlenir. Kızıl Uçkun edebiyat derneği daha sonraları Kırgızistan Yazarlar Birliğinin çekirdeğini oluşturması açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte ilk ve tek Kırgızca gazete Erkin-Too'da şiir ve makalelerini yayınlatır; muhabir olarak da görev yapar. 1930 yılında öğrenimini tamamlar ve Kızıl Kırgızistan gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlar. İlk hikâyeleri bu gazetede yayınlanır.

Yazar öğrenim gördüğü yıllarda Rus ve Batı edebiyatından değil daha çok çağdaş Kazak edebiyatından etkilenmiştir. Bu hususta, sadece Kırgızistan'ın değil Türk dünyasının tanınmış sanat adamlarından, edebiyatçı, şair ve eleştirmen Salıcan Cigitov şunları belirtmektedir:

“Mukay Elebayev öğrencilik günlerinde Rus ve Batı klasiklerini okumuş olabilir. Fakat bana göre o Kazak edebiyatı numunelerini Batı ve Rus edebiyatına göre daha çok okumuştur. Mukay'ın bazı Kazak yazar ve şairlerinden özellikle Beyimbet Maylin'in birçok şiirinden, kafiye kullanımından, kelime seçiminden, söz hazinesinden etkilenmiştir. Aynı şekilde nesir eserlerinde olayın anlatımı, kurgusu, olay örgüsü, cümle kuruluşu gibi noktalarda Maylin'den etkilendiği âşikardır. Ayrıca, Dünya ve Rus klasiklerinin bazı eserlerini Mukay o dillerden değil, Kazakça'dan çevirmiştir. Bu yüzden Kazak edebiyatının Mukay'a etkisi Batı ve Rus edebiyatından kat kat fazladır” (Cigitov, 1972:17).

Elebayev'in 1931'de ilk şiir külliyatı Toplu Şiirler adıyla yayınlanır. 1932 yılında Meydan adlı ikinci şiir külliyatı, 1936 yılında hem kendisinin hem de çağdaş Kırgız edebiyatının ilk romanı Uzak Yol yayınlanır. 1938 yılında ise hikâyeye külliyatı Zor Zamanlar adıyla okurlarıyla buluşur. Elebayev ilk eseri Şiir Külliyatı'nı yayınlattığında daha önce gazete ve dergilerde yayınladığı şiirlerini defalarca düzeltmiş, bazılarını yeniden kaleme almış, beğenmediklerini eserine almamıştır. Yazar eserinin giriş sözünde şöyle demektedir:

“Kitabın hacmine bakıp, yadırgayanlar olabilir. Gerçekte 1925 yılından 1937'ye kadarki zaman diliminde kaleme aldığım şiirler bunlardan ibaret değil. Bu külliyattakiler benim bütün şiirlerimin yaklaşık dörtte biri. Bu çalışmayı yayınlama aşamasında bu şiirlerin çoğunu çıkardım. Özellikle sanatı tam anlamıyla idrak edemediğim önceki zamanlarda yazdıklarımın çoğu bu çalışmaya girmedi. Bu türden şiirleri uygun bulmadığım için çıkardım. Birçoğunu da kısalttım. Bazı arkadaşlar gibi önceleri (özellikle gençlik yıllarında) ne yazıldıysa bunların hepsi külliyata girsin gibi bir düşünce doğru değildir. Çünkü, insanoğlu ne kadar yetenekli olursa olsun,

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

bunun üstüne bilgi ve tecrübe katmadan, ileriye gidemeyeceği malum. Özellikle edebiyat meydanında eğitim almadan, hayatı tanımadan, tecrübe kazanmadan bir günde bir şeyler yazarak yaptığın işi geliştirmek mümkün değildir. Bu doğal bir olgudur. Bu yüzden ilk zamanlarda iyi veya kötü yazılanların hepsini toplayıp, yayınlamayı adet haline getirmemek gerekir” (Cigitov, 1972: 110).

Elebayev sözlü edebiyat ürünlerini de yayınlayıp halkın hizmetine sunma faaliyetleri yürütmüştür. 1937-1939 yılları arasında Kırgızistan Devlet Matbaası’nda edebiyat redaktörü olarak görev yapar. Bu görevi sırasında Sarinci-Bököy, Kococaş, Kurmanbek, Er-Töştük gibi Kırgız destanlarını yayınlattır. Kırgız atasözlerini derleme işini yürütür. Elebayev folklorik malzemelerin bir milletin hazinesi olduğunu ve bunları yayımlayarak halka sunmak gerektiğini belirtir. (Sooronov, 1998: 70) Atasözleriyle ilgili olarak ise 29 Haziran 1940 tarihli günlüğünde şöyle der: “Atalarımızın yüzyılların derinliklerinden günümüze taşıdığı atasözlerimizi toplayıp bastırmamız gerekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak resmî makamlarımızın bugüne kadar hiçbir şey yapmamış olması affedilemez bir hata teşkil etmektedir. Atasözleri bir milletin hazinesi değil midir?” (Elebayev, 1990:76).

Elebayev hayattaki en büyük arzusunun eğitim görmek ve iyi bir edebiyat adamı olmak olduğunu her fırsatta belirtir. Yaşam mücadelesi verdiği yıllarda bile okumak, yazar/şair olmak arzusunu hiç yitirmemiş ve hep bunun mücadelesini vermiştir. Nitekim bir edebiyat adamı olmasına etken olan sebep anlamında söylediği şu söz oldukça mânîdardır:

“Ben uzaktaki ak karlı dağların arasında doğmuş bir Kırgız evladıyım. Her ne kadar deha olarak doğmasam da, hayatımda gördüklerimden ve başımdan geçenlerden aldığım tesirle bunların çoğunu yazmadan edemedim” (Sooronov, 1998: 101).

Elebayev iyi bir yazar olabilmek için yazarın sürekli kendini geliştirmesi ve daha önce yazdığı eserleri ileride eleştirebilmesinin gerektiğini; yazarın önündeki engelleri birer birer kaldırması, lafa, söze, dedikoduya aldırılmaması gerektiğini söyler. Etrafında olup biten olumsuzluklara karşı mücadele etmesini, bir kenara çekilmemesini belirtir. İyi bir yazarın sadece bir kişiden etkilenmesinin veya öğüt almasının yetersiz olduğunu, yazarın sürekli okumasının kendi yararına olacağını söyler. Aynı zamanda yazarın/şairin sadece edebiyatla değil, diğer bilim dallarıyla da haşır neşir olması gerektiğini söyler. Yetkin bir yazarın övünçlenliğe, havalara girmeye, meşhur olma hevesine ihtiyacı olmadığını, dalkavuk ve tellallık yapmaması gerektiğini belirtir. Elebayev edebiyata

özel ve büyük bir sorumlulukla yaklaşmak gerektiğini bütün edebî faaliyeti süresince kanıtlamıştır. Bu bağlamda yazarın Kırgızistan Yazarlar Birliğinin ilk toplantısında yaptığı konuşma oldukça önemlidir:

“Bu güne kadar halledilemeyen meselemiz yazar ve şairlerimizin eserlerini değerlendirme ve bunlara sadece edebî esere göre değer veremeyişimizdir. Yazarına göre değil eserine, toplumsal içeriğine, eserinin kalitesine göre değer vermemiz gerekir. Bizde kim nasıl bir yazar, eseri nasıl, sınıfsal içeriği nedir gibi sorulara cevap arıyor, gerçek edebî analiz ise yapılmıyor. Edebiyatımızda üç büyük sorun bence şunlardır: 1. Yazarlarımızın tecrübesizliği, 2. Edebiyatımızın sadece proleter dünya görüşünün dileklerine göre şekilleniyor olması, 3. Edebiyatımızdaki sahipsizlik veya edebiyatı gerçek mânâsında değil, zamanın siyasi propagandasına göre değerlendirmeye çalışmamız” (Elebayev, 1990: 223).

Çağdaş Kırgız edebiyatında özel bir yeri olan Mukay Elebayev’in yazarlığa giden yolunu Salican Cigitov şu satırlarla anlatır:

“...Böylesi zor şartlarda, taşra ve amatör bir edebî çevrede cahil halkın arasından çıkan, ilk gençlik yıllarında şöyle böyle okuma yazma öğrenen, toru topu pedagojik orta derecede bir eğitim alan Mukay Elebayev kendince akıl yürütmeyi, söz bulma azabı çekip edebî eserler yazmayı, yazarlığın ciddiyetini ve toplumsal önemini nasıl idrak edebildi? Elbette, bunun ilk sebebi Mukay’ın doğuştan yetenekli olmasında. Doğuştan parlak bir zekaya sahip olduğuna kaleminden çıkan metinler açık birer delil. İkinci olarak, Mukay hayatın her türlü zorluğuyla yoğrularak, becerikli, gayretli ve çalışkan bir kişiliğe sahip olmuştur. Ağır hayat dersleri onun sadece hayat tecrübesini zenginleştirmemiş, aynı zamanda doğuştan getirdiği zekasını da geliştirmiştir. Zorlu hayat şartlarından kurtulmak ve yeni bir hayat kurmak amacı güden binlerce insan gibi Mukay da devrin sosyal değişimlerine kayıtsız kalmamış, ister istemez bu yeni imkanlardan faydalanma durumunda olmuştur. Yeni hükümet tarafından yemek, giyecek, kalacak yer veren yeni eğitim kurumlarının açıldığını öğrenip Tüp’teki yatılı okula, çok geçmeden de Ziraat Fakültesi’ne girmiştir. En temel insanî ihtiyaçlarını giderme imkanı bulan Mukay ilmin tadını şöyle böyle tatmaya başladıktan sonra gönlünde yeni manevî duygular ve daha da devam etsem gibi parlak düşünceler peyda olmuştur. Ardından Frunze şehrine gelip Merkezi Eğitim Fakültesi’ne kayıt yaptırır. Kitapların dünyasıyla tanışır, öğrenci çevresiyle fikir alış-verişlerinde bulunur; öğretmenlerden eğitim alır. Bu şekilde Elebayev’in iç dünyası yeni bir dereceye yükselir. Böylesi psikolojik değişimler sırasında onun manevî dünyasında yeni amaçlar, yeni faaliyetlere, özellikle edebî yaratıcılığa olan hevesi iyice artar. Onun

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

ömründeki bu zaman Kırgız yazılı edebiyatının başladığı zamandır. Millî basının çeşitli metinlere, özellikle manzum eserlere sürekli ihtiyaç duyuyor olması edebiyata yeteneği olan Mukay'ın edebiyata adım atmasını sağlam temellere dayandırır. Elbette o zamanlar onun büyük edebî eserler ortaya koymaya meslekî yetkinliği yoktu. Öğrencilik yıllarında amatör olarak şiirler yazarken, ilk şiir külliyyatı çıktıktan sonra yazarlığın hayatının temel işi olduğunu hisseder ve hem genel kültürünü hem de edebî bilgisini artırma amacı peşinde olur. Başka dillerdeki edebî eser örnekleriyle daha derinden tanışır. Klasik eserlerden aldığı eğitim, kendi hayat tecrübesi ve devam eden edebî süreç onu söz bulma azabı çekmek, sürekli çalışmak, yazdıklarını okuyup tekrar yazmak gerektiği düşüncesine götürür. Bir çırpıda edebiyatın her türünde eserler vererek iyi bir eser ortaya koyulamayacağı gerçeğine inanır. Bu hususta edebî muhitteki yazar ve şairleri eleştirir. Netice olarak edebî faaliyetine farklı bir bakış açısıyla bakıp hangi türde yazarsa yazsın bütün manevî imkanlarını kullanarak yazmaya başlar. Bununla birlikte mesaisinin çoğunu harcamadıkça, üstüne düşmedikçe iyi bir yazar olmanın mümkün olmadığını da anlar. Bu sıradan gerçeğe inandıktan sonra çeşitli faaliyetlerden uzak durup edebî çevrelerin faydasız sürtüşmelerine de katılmadan yalnızlığı seçerek yazı faaliyetine yönelir. Matbaa redaktörlüğü gibi aylıklı bir işten kaçınıp hiçbir yerde çalışmadan sadece edebiyatla uğraşmak ister. Bir süre sonra işini bırakıp özgür sanatçı halinde biri olur. Sadece materyal ihtiyacı onu tekrar çalışmaya zorlar. O zamanda da Mukay yazarlık disiplininin taviz vermez. Boş zamanının çoğunu edebî eserler yazmaya harcar. Elbette bu faktörler onun yazarlığının gelişmesine yardım etmiştir” (Cigitov, 1991: 114).

Mukay Elebayev'in ilk hikâyesi Yeni Medeniyet Yolunda adlı dergide yayınlanan “Yürek ağza gelince” adlı hikâyesidir.¹ Hikâyede, rüyada görülen bir kâbus anlatılmaktadır. “Zor zamanlar” adlı hikâyesinde 1916 ayaklanmasında Çin'e göç eden bir süre sonra da memleketine geri dönen Kabil adlı Kırgız gencin Kırgız topraklarına yerleşen Rus çiftçilerin yanında uşaklık etmeye mecbur kalışı, Kırgız-Rus insan ilişkileri ve kendisiyle aynı kaderi paylaşan diğer Kırgızların çileli hayatını anlatır. Hikâye 1920'li yıllarda Kırgız Türklerinin, Türk tarihinin kutsal mekanlarından biri olan Isık Göl civarındaki yaşayışını tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyor olması bakımından önemlidir. Zira 1916'daki Ürkün'de Çin'e göç etmek zorunda kalan Kırgızlar vatanlarına geri döndüklerinde topraklarının ve mallarının Ruslar tarafından ele geçirildiğini

¹ Cami Madaniyat Colunda, 1929, No 1-2 s. 10-11.

görürler ve işgalci konumundaki Rus çiftçilere uşaklık ederek yaşamak zorunda kalırlar. Elebayev, Kırgız halkının o zor günlerini anlatmakla yetinmeyip bu durumu gizlice eleştirmektedir. “Karşılaşma” adlı hikâyesinde iki eski dostun tesadüfen karşılaşip geçmiş günlerini yâd etmeleri hikâye edilmektedir. Hikâyede diyaloglar aracılığıyla yazarın hayata ve eski günlerine dair düşüncelerine rastlanılır. “Son bir gün” hikâyesinde genç dul kadın Saykal ve halkı bilgilendirmek amacıyla diyar diyar dolaşan Kencegul arasındaki henüz filizlenmekte olan aşk konu edilir. Hikâye sosyal içeriğinin yanında bir aşk hikâyesi hüviyetine de sahip olup çağdaş Kırgız edebiyatının aşk konulu ilk hikayelerinden biridir. Dünyanın ve Türk dünyasının büyük yazarı Cengiz Aytmatov’un ünlü aşk hikayesi “Cemile” ile bu hikaye arasında var olan benzerlikler dikkatleri çekmektedir. Cengiz Aytmatov’un bu hikayesinden yıllar önce kaleme alınan bu aşk hikayesi onun kadar başarılı olamasa da onun ortaya çıkmasında, belki de, Aytmatov’a ilham kaynağı olmuştur, denilebilir.

“Uşak Arteli” adlı hikâyesinde Sovyet hükümetinin yeni yeni hüküm sürmeye başladığı 1920’li yıllarda Tolubay ve Baymurat gibi kimselerin yıllarca çalışarak elde ettikleri mallarını kaybetme korkusu işlenmektedir. Yazar bu hikâyesinde kahramanlarının psikolojik derinliklerine inebilme başarısı gösterir. “Uzaktaki dağdan” adlı hikâyesinde II. Dünya savaşı sırasında cephedeki askerlere erzak temini anlatılır. Halk varını yoğunu askerlere gönderme kararı alır. “Baysal” adlı hikâyede Baysal adlı gencin akrabalarının yanında kalışı, yengesiyle sürekli kavga edişi, civar köylerde uşaklık yaparak yaşam mücadelesi veren dostları konu edilmektedir. “Yolda” adlı hikâyesinde bir tren yolculuğu anlatılır. Hikâye kahramanı bu yolculuk esnasında başına gelenleri, gördüklerini anlatır. Mukay Elebayev’in Kırgız eleştirmenlerden olumlu eleştiriler alan hikayelerinden biri de “Fırtınalı gün” adlı hikâyesidir. Yazar bu hikâyesinde o dönemin Kırgız sosyal yaşantısını ve o dönemde yaşadığı sıradan bir günü usta bir yazar titizliğiyle gözler önüne sermektedir. “Zarlık” hikâyesinde okuma ateşiyle yanıp tutuşan Zarlık adlı gencin bu amacına ulaşma gayretleri anlatılmaktadır. “Dört yolcu” adlı hikayesi de bir yolculuk hikayesidir. Kahramanlar yolda ilginç olaylarla karşılaşılırlar.

Hemen bütün hikâyelerinde yazarı görmek mümkündür. Mesela, “Fırtınalı gün” hikâyesindeki genç adam, “Son bir gün”de Kencegul, “Zor Zamanlar” adlı hikâyesinde Kabil, “Zarlık” adlı hikâyesinde Zarlık adlı kahramanlar yazarın kendisidir. Hikâyelerindeki mekân ise yazarın çoğunlukla bizzat bulunduğu Türkistan coğrafyasına ait yerlerdir. Mukay Elebayev’in hikâyelerindeki şahıs kadrosunu çoğunlukla yazarın bizzat

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

gördüğü ve tanıdığı sosyal hayatın içinde var olan kişiler oluşturur. Rusların evlerinde uşaklık yapan Kırgızlar, okuma arzusuyla yanıp tutuşan Kırgız gençler, yazarın dostları, devlet görevlerini yerine getirmek için yolculuk yapan kimseler, Kırgız, Rus kadın ve genç kızlar...

Elebayev kısa ömrüne bir de roman sığdırmış bir yazardır. Üstelik bu roman Elebayev'in ve çağdaş Kırgız edebiyatının ilk romanıdır. Yazarın ilk önce Önceki Günlerde daha sonra O Günlerde adını vermek istediği Uzun Yol, 1936 yılında Semerkant şehrinde yayınlanmıştır. Mukay Elebayev Uzak Yol'u yazmaya 1934 Ocak ayında başlamış ve 2 Kasım 1936 yılında bitirmiştir. Bu roman 1916 yılındaki Kırgız Türklerinin Rus Çarı'na karşı ayaklanması ve akabinde halkın Çin'e göç edişi anlatılmaktadır. Bu anlatım, yazarın kendi ailesi ve yakın çevresi ekseninde dile getirilmektedir. Eser, tarihî roman hüviyetine sahiptir. Romanın olay örgüsü, konusu bizzat Kırgız hayatından alınmıştır. "Yazar romanda sadece ailesi ve kendi başına gelenleri değil, aynı zamanda o dönemde Kırgız halkının tarihi sosyal durumunu, başına gelen felaketleri, yaşadığı zorlukları realist bir anlayışla eserinde işlemiştir" (Malenov; 1959: 87).

Romanda hüznü olaylar, trajik kaderler, azap çeken insanlar ustaca anlatılmıştır. Roman yirmi yedi bölümden oluşmaktadır. Her bölüm arasında organik bağlar mevcuttur. Romanın önemli bir kısmında Isık Göl civarındaki halkın hayatı, Rusların Kırgız halkına yaptığı zulüm ve cefa tasvirlerken, romanın diğer kısımlarında ise Rus Çarı'na ve yerli yöneticilere karşı ayaklanan Kırgız halkının yenilip Çin'e kaçıışı ve Çin sınırları içinde ezilişi, bir süre sonra da memleketlerine dönen halkın "Uzak yol"unun tablosu çizilmektedir.

Ünlü Kırgız eleştirmen Kadırgul Doutov, Mukay Elebayev'in eserleriyle ilgili şunları belirtir: "Edebî zevkimin henüz gelişmediği, edebiyat anlayışımın henüz şekillenmediği dönemlerde okuduğum eserleri şimdilerde yeniden okuyorum. Gerek eser ve gerekse yazarıyla ilgili önceki fikirlerimle şimdiki fikirlerim arasında hatırı sayılır bir fark var. Önceden çok beğendiğim, edebî ve estetik açıdan yüksek değer verdiğim birçok eser bugünlerde gözümde bir hiç. Tam tersine, zamanında çağdaşlarından edebî zevk ve edebiyat anlayışı olarak tamamen ayrılan yazarların olduğunu da fark ediyorum. Bu bağlamda, benim henüz farkına vardığım şey, Mukay Elebayev'in eşsiz sanat ve edebiyat anlayışıdır. Bunu şimdi fark ediyorum..."(Baygaziye, 1993: 33).

Salican Cigitov ise Mukay Elebayev'in çağdaş Kırgız edebiyatının temelini atanlardan biri olarak edebiyat tarihinde daima var olacağını,

özellikle nesir eserlerinin uzun yıllar değerini koruyacağını belirtir (Cigitov, 1991: 31).

4.AALI TOKOMBAYEV

Aalı Tokombayev Kırgızistan'ın Kemin bölgesi Kayındı köyünde 1904 yılında dünyaya gelir. 1922'de Taşkent'te bulunan Sovyet Parti okuluna girer. 1923-1927 yılları arasında Lenin Orta Asya Komünist Üniversitesinde öğrenim görür. 1927-1929 yılları arasında Kızıl Kırgızistan gazetesinin redaktörlüğü, 1931 yılında Kırgız Devlet Matbaası redaktörlüğü, 1934-1949 yılları arasında Kırgızistan Yazarlar Birliği başkanlığı ve Sovyettik Kırgızistan gazetesi redaktörlüğü, SSCB İlim Akademisi Kırgızistan Şubesi Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü Müdürlüğü görevlerinde bulunur. Kırgızistan'ın ilk gazetesi Erkin Too'nun ilk sayısında Oktyabrın Kelgen Kezi adlı şiiriyle dikkatleri üzerine çeker. Bu şiir, yıllarca Kırgız Sovyet edebiyatının ilk şiiri olarak kabul edilir. 1945 yılında Halk Şairi ünvanı kazanır. 1967 yılında Tan Aldında romanıyla Devlet Toktogul ödülünü kazanır. İki defa Lenin, üç defa Emek Kızıl Bayrak, birer defa Ekim Devrimi ve Altın Yıldız ödülleri kazanmıştır. Birkaç defa milletvekilliği yapmıştır (Aamatov vd., 2008: 595).

Aalı Tokombayev Taşkent şehrinde Orta Asya Komünist Üniversitesinde öğrenciyken edebiyat sahnesine adım atmıştır. İlk şiirlerini burada kaleme alır. Öğrencilerin hazırlamış olduğu Enternasyonel adlı duvar gazetesinde ve Tunguç Adım adlı dergide ilk şiirlerini Çalkar ve Balka mahlasıyla yayımlar. Şair "Balka" (çekiç) mahlasını hayatının sonuna kadar kullanmış, Komünizm düşmanlarına karşı bir 'çekiç' gibi olacağını ve onları gerekirse ezeceğini ima etmiştir.

Şairin ilk şiir külliyatı 1927 yılında Lenin Tuuraluu adıyla çıkar. Eserde Tokombayev Lenin'e övgüler düzer. Bu eser 1936 yılında biraz değiştirilip Lenin adıyla tekrar yayımlanır. Şairin 1930'lu yıllarda Biz Kurmanga Karşı (1930), Emgek Gülü (1931), Ataka (1932), Tutkun Marat (1933), Abalkı Irlar (1933), Irlar Cıynagı (1933), Irlar Cıynagı (1934), İrgelgen Irlar (1935), Bizdin Kitep (1935), Kanattuu Dosttor (1935), Lenin (1936) ve manzume türünde kaleme aldığı Kanduu Cıldar adlı romanının ilk cildi yayımlanır (Samaganov 1976: 555).

Tokombayev edebiyat sahnesine şiirle adım atmış ve hayatının sonuna kadar şiir yazmayı sürdürmüştür. Şairin 1920 ve 1930'lu yıllarda kaleme aldığı şiirlerin hemen tamamı Ekim devrimini kutlayan, Lenin'i ve diğer parti yöneticilerini yücelten, eski hayatı yerip yeni hayatı öven, sınıf

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

mücadelesini kamçılayan farklı bir ifadeyle Sovyet propagandası yapan şiiirlerdir.

Tokombayev'in edebî yelpazesi epey geniştir. Tokombayev'in nesir sahasındaki ilk çalışmaları 1920'li yıllarda başlar. 1928 yılında ilk hikâyesi sayılabilecek Küyöönün Kolu Cuurkandın Türmögünön çıktı adlı eseri Leninçiler Küzgüsü adlı dergide yayımlanır. Bu yıllarda Sırduu Barak ve Muundardın Ölümü adlı kısa öyküleri yayımlanır. 1933 yılında Biz Balapan Kezderde ve Too Elinin Comogu adlı kısa öyküleri yayımlanır. Bu hikayesini yazar daha sonra Akay Mergen adıyla tekrar yayımlatır (Akmataliyev vd. 2002: 122).

Kırgız edebiyatında ilk roman yazan yazarlardan biri de Tokombayev'dir. 1935 yılında kaleme aldığı Kanduu Cıldar manzum roman türünde kaleme alınmıştır. Eserin ikinci cildi 1937 yılında yayımlanmıştır. Bu eserin devamı niteliğindeki Tan Aldında adlı eseri ise 1947 yılında yayımlanır. Yazar eserinde 1916 Ürkün adıyla bilinen ayaklanmayı anlatmaktadır. Yazar aynı eseri 1962 yılında yeniden kaleme alır ve aynı isimle yayımlar. Roman iki bölümden oluşur. Birinci bölümde halkın ayaklanmasının sebepleri ve ayaklanmanın başarısızlığa uğraması, ikinci bölümde ise Çin'e göç eden halkın orada yaşadığı sıkıntılar tahkiye edilir.

1930'lu yıllardan itibaren hikâye ve uzun hikâye türünde de eserler vermeye başlayan Tokombayev 1939 yılında kaleme aldığı Dnestr Teren Denizge Kuyat adlı uzun hikayesinde Batı Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'ne ilhakını anlatır. 1940 yılında Caralangan Cürök adlı uzun hikaye kaleme alır. Bu adla yayımlanan külliyyatın içinde yazarın Küünün Sırı, Col Comogu, Daat, Ölüm Kimdi Korkutpayt, Akılmandın Coobu gibi kısa hikayeleri de yer alır. Yazarın Caralangan Cürök adlı eseri otobiyografik özelliğiyle dikkatleri çeker. Aynı zamanda yazar eserinde Çarlık'ı eleştirir, Sovyetleri yüceltir.

Aalı Tokombayev'in II. Dünya savaşı konulu hikayelerinden biri Aşırabay adlı hikâyesidir.

1947 yılında kaleme aldığı Mezglil Uçat adlı eseri de Caralangan Cürök adlı eserine konu olarak oldukça yakındır. Eserde bir baba ile oğlunun hayatı karşılaştırılır, böylece eski ile yeni hayat mukayese edilmiş olur.

Yazar 1965 yılında kaleme aldığı Soldat Elek adlı eserinde ise Kırgızistan topraklarında Sovyet hâkimiyetini kurmak için verilen mücadeleler tahkiye edilir. Eserin kahramanları Çalkar ile Seyitbek'in ezilen halkı yeni iktidarı desteklemeleri konusunda ikna etme çabaları anlatılır.

Ayrıca yazarın Sovyet askerlerinin cephedeki kahramanlıklarını anlattığı Ant, 1967 yılında polislerin suçlulara karşı verdiği mücadeleyi anlattığı Tergöö Cürüp Catat ve Kırgızistan'ın Rusya Çarlığına ilhakının 100. yıldönümü münasebetiyle 1964'te kaleme aldığı Ölböstün Üronü ve 1916 yılındaki ayaklanmada Çin'e göç eden halkın çileli hayatını anlattığı Kündün Çığışı adlı piyesleri bulunmaktadır (Akmataliyev vd. 2002: 127).

Tokombayev'in Ölböstün Üronü adlı eseri 1970 yılında sahnelenmiştir. Eserde Semenov Tyan Şanski, Çokan Velihanov gibi bilim adamları ve Borombay Ümötaalı, Balbay Töregeldi gibi yakın Kırgız tarihinin önemli kanaat önderleri yer alır. Eserde, Kırgız boyları Rusya Çarlığı hakimiyetine girdikten sonra barış içinde yaşamaya başlarlar, ki Tokombayev'e göre Kırgız boyları arasında yıllardır devam eden kavgalar dost Rus halkının girişimleriyle son bulmuştur.

Aalı Tokombayev sanatının neredeyse tamamını Rus halkına, Lenin'e, Stalin'e, Komünist Partiye, Sovyet sistemine ve sistemin uygun gördüğü hemen her konuya hasretmiş, Sovyetler Birliğinin ve edebiyatının "Balka"sı olarak kendine göre rejim düşmanı olarak gördüğü birçok kişiyle münakaşa etmiş, bazılarını azmettirmiş, hayatını her yönüyle ideolojinin emrine vermiş bir şahsiyettir.

SONUÇ

Modern Kırgız edebiyatı kuruluş aşamasında Rus, Kazak ve Tatar edebiyatlarından etkilenmiştir. Edebiyat sanatı içerisinde ele alınacak konuları Komünist parti belirlediği için, tıpkı diğerleri gibi, belli bir çerçeve içerisinde gelişebilmiştir. Kırgız edebiyatının ilk yazarları ağırlıklı olarak Sovyet propagandası yapan eserler kaleme almışlardır. İlk dönem Kırgız edebiyatında Mukay Elebayev'in hikayelerinin diğerlerinden ayrıldığı söylenebilir. "Ömrümde gördüğümde başka bir şey yazmadım." diyen Elebayev bu sözle kendi yazarlık felsefesini de açıklar. Bu noktada Elebayev'in "Ömrümde gördüğümde başka bir şey yazmadım." sözünün altında daha derin bir mânâ yatıyor olabilir. Birçok aydının katledildiği 1937 yılında milliyetçilik yapıyor iddiasıyla birkaç kez sorguya çekilen Elebayev, bu sözle "Ben gördüklerimi, başıma gelenleri ve Kırgız halkının yaşadığı zor günleri yazdım, rejimin bana dayattığı dogmaları değil!" mesajı vermeye çalışmıştır. Yazarın hikâyeleri 1916-1943 yılları arasındaki Kırgız sosyal yaşantısının adeta edebî aynasıdır. Bununla birlikte Kasım Tınıstanov ve Sıdık Karaçev de Sovyet propagandası yapmayan hikayeler kaleme almışlardır. İlk dönem yazarlarından Aalı Tokombayev ise tamamen Sovyet propagandası yapan eserler kaleme almıştır. Kırgız nesri özellikle Cengiz

H. Aşlar. Modern Kırgız Edebiyatında İlk Yazarlar ve İlk Hikâyeler.

Aytmatov'un edebiyat sahnesine çıktığı 1950 ve 1960'lı yıllarda her açıdan gelişimini hızlandırmış, özellikle hikâye ve roman türünde önemle eserler ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- AAMATOV, M.A. vd (2008) *Kırgız Respublikasının Cazuuçuları*, Bişkek: Demi.
AKMATALİYEV, A. vd (2002) *Kırgız Adabiyatının Tarihi*, C6. Bişkek.
AKMATALİYEV, A. vd (2015) *Kırgız Adabiyatının Tarihi*, C1. Bişkek.
BAYGAZİEV, S. (1993) *Cazuuçunun Çıgarmaçılık İndividualduulugun Mektepte Üyrönüü Mukay cana Cusup*. Bişkek: Mektep.
BEKTENOV, Z. (1996) *Zamandaştarım Cönündö Eskerüü*. Bişkek.
CİGİTOV, S. (2006) "Karanlık Yıllar ve Bir Mihenk Taşı: Sıdık Karaçev". Manas Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 15.
CİGİTOV, S. (1991) *Keçeekekinin Sabaktarı, Bügünkünün Talaptarı*. Frunze: Adabiyat.
CİGİTOV, S. (1972) *Irlar cana Cıldar*. Frunze: Kırgızstan Basması.
ELEBAYEV, M. (1990) (Yay. Haz: Omor Sooronov), *Cariyalanbagan Çıgarmalar*. Frunze: Adabiyat.
ELEBAYEV, M. (1990) *Cariyalanbagan Çıgarmalar*. Frunze: Adabiyat.
İBRAİMOV, O. (2012) *İstoriya Kırgızskoy Literaturı XX Veka*. Bişkek: Biyiktik.
KADIRMANBETOVA, A. (2015) *Okurmandın kitep tekçesi*, C1. Bişkek.
KOMİSYON. (1973) *Kulturnoe Stroitelstvo v Turkestanskoy ASSR (1917-1924 gg)* Sb. Dokumentov, t. 1. Taşkent.
MALENOV, B. (1959) *Mukay Elebayevdin Çıgarmaçılığı*. Frunze.
MALİKOV, K. (1964) *Zamandaştarım cana Kalamdaştarım*. Frunze: Kırgızmambas.
MAMITBEKOV, Z. (1970) "Kırgız Sovyet Cazma Adabiyatının Algaçkı Saamalıktarı" Ala Too No 5.
SIDIKBEKOV, T. (1987) *Kırgız Sovyet Adabiyatının Tarihi*. Frunze: İlim.
SAMAGANOV, C. (1976) *Sovyetтик Kırgızistan Cazuuçuları*. Frunze: Kırgızstan Basması.
SOORONOV, O. (1998) *Mukay*. Bişkek. 1998.
TOLUBAYEVA, Ç. M. (2002) *Elebayev - Uluttuk Adabiyatta Psihologiyalık Prozanın Baştooçusu*. Bişkek: Avtoreferat.

Tүйіндеме

XX ғасырдың алғашқы ширегінде Түркістан аймағында оқу-жазу деңгейі ең төмен болған халық – қырғыздар. Оқу-жазу деңгейі – өзбектерде 2%, қазақтарда 1%, тәжіктерде 1,2%, ал қырғыздарда 0,6%. Қырғызстанда 1918 жылы Пішкекте, 1919 жылы Прижевальск пен Жалал-абадта, 1920 жылы Тоқмоқ, Нарын және Ош қаласының Ақ суу ауданында мектептер ашылды. 1924 жылға дейін мектеп саны 18-ге жетті. Қазіргі қырғыз әдебиетінің алғашқы жазушыларының көп бөлігі Қырғызстандағы, Алматы және Ташкенттегі мектептерде білім алған. Сыдық Қарачев – қырғыз әдебиетінің негізін салушы. Ол алғашқы еңбектерін татарша жазып, татар газеттерінде жариялаған. Қасым Тыныстанов өлеңдерін қазақ тілінде жазып, қазақ газеттерінде жариялаған. Ал Мұқай Елебаев пен Аалы Тоқомбаевтар Қырғызстан

аумағындағы мектептерде білім алып, қырғыз әдебиетінің қалыптасуына өз үлестерін қосқан. Бұл мақалада қырғыз прозасын қалыптастырған ақын-жазушылар туралы сөз болады.

Кілт сөздер: Қырғызстан, мектеп, газет, қазіргі қырғыз әдебиеті, қазіргі қырғыз әңгімелері.

(Ашлар Х. Қазіргі қырғыз әдебиетіндегі алғашқы жазушылар және хикаялар)

Резюме

В первой четверти XX в. народом, среди которого был самый низкий уровень грамотности, были кыргызы. Уровень грамотности среди узбеков составлял 2%, у казахов 1%, у таджиков 1,2%, тогда как у кыргызов 0,6%. В Кыргызстане начали открываться школы: в 1918 г. в Бишкеке, в 1919 г. в Пржевальске и Джелалабаде, в 1920 г. в Токмоке, Нарыне и Оше. До 1924 г. открылось 18 школ. Первые писатели современной кыргызской литературы проходили обучение в школах Кыргызстана, Алматы и Ташкента. Сыдык Карачев – основатель кыргызской литературы. Свои первые произведения он писал на татарском языке и публиковал в татарских газетах. Касым Тыныстанов писал свои стихи на казахском языке и публиковал в казахских газетах. А Мукай Елебаев и Аалы Токомбаев, получившие образование в Кыргызстане, внесли значительный вклад в формирование кыргызской литературы. В статье рассказывается о писателях и поэтах, ставших основателями кыргызской прозы.

Ключевые слова: Кыргызстан, современная кыргызская литература, современные кыргызские рассказы, школа. газета.

(Ашлар Х. Основатели современной кыргызской литературы: писатели и рассказы)